

COVID-19
pandemijos
poveikis
knygų leidybai
Lietuvoje
2020 m. pirmojoje pusėje

Lietuvos leidėjų asociacija

COVID-19
pandemijos
poveikis
knygų leidybai
Lietuvoje
2020 m. pirmojoje pusėje

Lietuvos leidėjų asociacija

Tyrimą finansavo
Lietuvos kultūros taryba

Turinys

Įvadas / 7

Literatūros apžvalga / 9

Knygų leidybos statistika Lietuvoje / 15

Tyrimo metodologija / 19

Respondentų statistika / 21

COVID-19 pandemijos pirmosios bangos įtaka leidybai / 25

Apibendrinimas / 31

Literatūra / 35

Įvadas

Gyvename laikais, kai būti leidėju nepaprastai įdomu. Per pastaruosius du dešimtmečius elektroninės ir garsinės knygos, internetinė knygų prekyba kartu su visur esančiomis ekrano technologijomis pakeitė vartotojų elgseną visame pasaulyje ir sumažino daugumos tradicinių knygų leidėjų pardavimus. Po daugelio metų nuosmukio, kai knygų rinka 2019 metais, atrodo, pradėjo stabilizuotis ir pasaulyje, ir Lietuvoje, 2020 m. ankstyvą pavasarį COVID-19 pandemija uždarė didžiąją dalį fizinių knygynų ir kitų spausdintų knygų pardavimo vietų tiek Europoje, tiek Lietuvoje. Todėl beveik visi leidėjai patyrė didelį pardavimų sumažėjimą, o uždaryti tradiciniai knygynai išgyveno po kelis blogiausius mėnesius savo gyvavimo istorijoje, kai pardavimai krito iki nulio. Internetinė prekyba suklestėjo, tačiau ji negalėjo kompensuoti fizinės mažmeninės prekybos kritimo.

Visi šie pokyčiai pasireiškė skirtingai įvairiose rinkose: viename jie buvo mažiau išsivysčiusiose knygų rinkose (dažniausiai mažų kalbų rinkose, tokiose kaip Lietuva, Slovakija, Slovėnija, Kroatija ir pan.), kur skaitmeninė transformacija vyko lėčiau, kitokie – skaitmeniškai labiau išsivysčiusiose ir didesnėse rinkose, tokiose kaip Švedija, Danija ar Norvegija, ir dar kitokie – daug didesnėse rinkose (Kinijoje, JAV ar ispaniškai kalbančiose šalyse). Esant tokiems rinkų skirtumams sudėtinga vertinti Lietuvos rinką gretinant su vidutinėmis ar didelėmis rinkomis, todėl, siekiant

įvertinti COVID-19 pandemijos poveikį Lietuvos leidėjams, buvo būtina atlikti lokalų tyrimą.

Šis tyrimas turėtų būti suprantamas kaip tam tikra pirminė ataskaita apie COVID-19 pandemijos ir karantino poveikį leidybai Lietuvoje. Tyrimo vykdymo metu didelėje dalyje pasaulio, Europoje ir Lietuvoje antroji pandemijos banga buvo bepasiekianti pika, o priemonės jai suvaldyti buvo kiek skirtingos nei per pirmąją pandemijos bangą ankstyvą 2020 m. pavasarį. Pavyzdžiui, kai kuriose šalyse (pvz., Slovėnijoje) nuo 2020 m. lapkričio mėn. buvo vėl įvestas karantinas uždarant knygynus, panašiai kaip pirmosios bangos metu. Lietuvoje ir kitose ES šalyse karantinas buvo mažiau griežtas, knygynai nebuvo uždaromi, tačiau buvo apribotas pirkėjų skaičius, kurie galėjo vienu metu būti parduotuvėje. Nepaisant to, apsilankymai knygynuose buvo mažiau malonūs nei anksčiau, iki COVID-19 pandemijos, nes kaukių dėvėjimas tapo privalomas tiek Lietuvoje, tiek beveik visur Europoje. Vilniaus knygų mugė buvo paskutinė knygų mugė Europoje, kuri spėjo įvykti gyvai. Jau 2020 m. vasarą ir rudenį visos pagrindinės Europos knygų mugės ir knygų festivaliai buvo nukelti arba vyko nuotoliniu būdu. Todėl antroji COVID-19 banga turėtų būti vertinama kaip dar vienas postūmis leidybos skaitmeninimui ir knygų skaitymo ir įsigijimo būdų transformacijai. Šios ataskaitos rašymo metu šie pokyčiai vis dar buvo pačiame įkarštyje ir negalėjo būti visiškai įvertinti. Tam reiktų atskiro tyrimo 2021 m. antrojoje pusėje, kai jau bus prieinami metiniai knygų rinkos (ir šalių ekonomikos statistikos) rezultatai bei, tikėtina, matysis COVID-19 pandemijos pabaiga.

Literatūros apžvalga

Tyrimo ataskaitos rašymo metu prieinami buvo vos keli COVID-19 pandemijos poveikio leidybos rinkoms tyrimai pasaulyje. Dauguma jų buvo susiję su mokslo žurnalų leidyba.

Mokslinių žurnalų redaktoriai (Franklin, 2020) pastebėjo, kad COVID-19 pandemijos laikotarpiu labai išaugo straipsnių pateikimas publikuoti. Tai bandė paaiškinti darbu iš namų, kai, tikėtina, atsirado daugiau laiko rašyti. Padidėjęs straipsnių srautas buvo iššūkis moterims redaktorėms, kurios dažnai visą dieną rūpinasi savo šeima (Panda, 2020). COVID-19 pandemijos pradžioje biomedicinoje dėl akivaizdžių priežasčių (buvo skubunami su COVID-19 susiję tyrimai) vidutinis laikas nuo straipsnio gavimo žurnale iki priėmimo į „PubMed“ duomenų bazę buvo 6 dienos, kai tipinė mediana yra 100 dienų (Palayew et al., 2020). Išankstinės publikacijos (angl. *preprints*) tapo populiareesnės ir įtakingesnės, žurnalų redaktoriai turėjo permąstyti darbo eigą ir „paradoksalu – rado poreikį sulėtėti“, kad būtų išvengta žalingų skubotų tyrimų, rašymo ir recenzavimo klaidų pasekmių (The Lancet Global Health, 2020). Atliktame 14-os medicinos mokslo žurnalų publikavimo proceso tyrime (Horbach, 2020) išanalizuoti 669 straipsniai ir nustatyta, kad COVID-19 pandemija paskatino žurnalų redaktorius drastiškai paspartinti (vidutiniškai 49 proc.) jų leidimo procesą. Šis pagreitintas

publikavimas sukėlė tam tikrų abejonių dėl publikavimo etikos ir mokslinės produkcijos kokybės – galima rasti pavyzdžių, kai straipsniai buvo greitai išpublikuoti, tačiau vėliau buvo greitai ir atšaukti be aiškios atšaukimo priežasties (Agoramoorthy, Hsu, & Shieh, 2020).

Knygų leidybos rinkoje taip pat atsirado įvairių padarinių. „Global Book Publishers Market 2020–2030“ ataskaita (The Business Research Company, 2020) prognozavo, kad pasaulinė knygų leidybos rinka sumažės 7,5 proc. (nuo 92,8 mlrd. JAV dolerių 2019 m. iki 85,9 mlrd. JAV dolerių 2020 m.), o pagrindinė sulėtėjimo priežastis yra COVID-19 pandemijos protrūkis.

Amerikos leidėjų asociacijos generalinė direktorė Maria Palante paminėjo (International Publishers Association, 2020c), kad nuo 2020 m. sausio iki balandžio mėn. spausdintų knygų pozicijos vis dar buvo gana stiprios JAV, o didžiausias smūgis ir nuosmukis buvo balandžio mėn., kai pardavimai sumažėjo beveik 11 proc.

Kinijoje daugelis leidėjų atvėrė savo skaitmeninius išteklius visuomenei, išleido daugiau nei 100 knygų ir straipsnių, taip pat licencijavo daugiau kaip 40 pavadinimų knygų apie COVID-19 prevenciją 27 kalbomis (International Publishers Association, 2020b). Kaip rodo „OpenBook“ (<http://www.openbook.com.cn>) analizė, Kinijos knygų mažmeninės prekybos rinka pirmąjį 2020 m. ketvirtį sumažėjo 15,93 proc., prekyba internetiniais kanalais padidėjo 3,02 proc. ir fizinių knygynų sumažėjo 54,79 proc., palyginti su tuo pačiu ketvirčiu 2019 metais. Kaip pranešė „Publishing Perspectives“ (Anderson, 2020), 2020 m. Kinijos knygų mažmeninė rinka pirmąjį pusmetį sumažėjo 9,29 proc., o spausdintų knygų mažmeninė prekyba sumažėjo net 47,36 proc., palyginti su 2019 m. pirmuoju pusmečiu.

Afrikos leidėjų tinklo pirmininkas Samuelis Kolawole'as (International Publishers Association, 2020a) pastebėjo, kad tai, jog

didžioji dalis knygų Afrikoje yra spausdintos, buvo svarbi priežastis, kad COVID-19 pandemija paveikė Afrikos leidėjus labiau nei leidėjus kitose šalyse ir žemynuose.

Tarptautinė leidėjų asociacija sukūrė reguliariai atnaujinamą tinklalapį, kuriame buvo su COVID-19 susijusi informacija apie vyriausybės paramą, surinkta iš atskirų šalių leidėjų asociacijų (<https://www.internationalpublishers.org/covid-reaction/168-covid-19/966-publishers-akt-amid-covid19-pandemija>).

2020 m. vasarą Europos leidėjų federacija (toliau – ELF; angl. *Federation of European Publishers*) paskelbė ataskaitą apie COVID-19 pandemijos padarinius Europos knygų rinkose (Turrin & FEP Secretariat, 2020). Ataskaitoje teigiama, kad 2020 m. pavasarį knygynai buvo uždaryti daugelyje ES knygų rinkų; atitinkamai, jų pardavimai nuo 2020 m. kovo vidurio iki balandžio vidurio daugumoje šalių sumažėjo nuo 75 iki 95 proc. Leidybos pardavimų apyvarta taip pat sumažėjo: pavyzdžiui, Prancūzijoje bendri knygų pardavimai sumažėjo 66 proc., Italijoje trečdalis leidėjų, dalyvavusių ELF tyrime, pranešė, kad apyvarta sumažėjo 70 proc., o Vokietijoje visa leidybos rinka prognozavo 500 mln. eurų nuostolių per karantino mėnesį. Ispanijoje buvo tikimasi 200 mln. eurų nuostolių leidybos rinkoje per karantino mėnesį. Dėl tokių finansinių srautų sutrikimo daugelis leidėjų atidėjo ar atšaukė naujų leidinių išleidimą: ELF pranešime teigiama, kad valstybėse narėse buvo atšauktas arba atidėtas daugiau nei 20 000 pavadinimų naujų knygų išleidimas dėl COVID-19 krizės, tai atitinka beveik 50 mln. knygų egzempliorių. Kai kuriose šalyse, ypač didesniuose miestuose, kai kurie knygų pardavėjai savo klientams kūrybiškai panaudojo internetinę prekybą pristatydami knygas į namus. Nepaisant to, jų nuostoliai vis dar buvo dideli: pavyzdžiui, Italijoje tokie atkablūs knygų pardavėjai patyrė 71

proc. pardavimų nuosmukį, palyginti su 85 proc. viso sektoriaus nuostoliais.

Nenuostabu, kad internetinis knygų pardavimas padvigubėjo arba patrigubėjo: vis dėlto, kadangi dauguma knygų Europoje parduodamos fiziniuose knygynuose, šis augimas negalėjo kompensuoti visų nuostolių.

Keliose šalyse, kuriose knygynai nebuvo priverstinai uždaryti, pardavimų sumažėjimas buvo mažesnis, tačiau vis tiek reikšmingas, nes žmonės vengė lankytis parduotuvėse taip dažnai, kaip įprastai: pvz., knygynų pardavimai Danijoje ir Estijoje sumažėjo tik 30 proc., Suomijoje ir Latvijoje – 40 proc., o Norvegijoje, Švedijoje ir Nyderlanduose – apie 30 proc. Visose šiose šalyse padidėjo spausdintų ir elektroninių knygų pardavimas internetu, tačiau tas padidėjimas nekompensavo fizinių knygynų pardavimų sumažėjimo.

Kai parduotuvės vėl buvo atidarytos birželį ir gegužę, visos rinkos atsigavo gana greitai; nepaisant to, daugumoje ES šalių bendri pardavimai per pirmuosius 2020 m. ketvirčius buvo 10–20 proc. mažesni, palyginti su tuo pačiu laikotarpiu 2019 m., daugiausia dėl knygynų, kurie liko atidaryti, ir elektroninių bei garso knygų prenumeratos paslaugų, kurios gavo papildomą impulsą karantino metu.

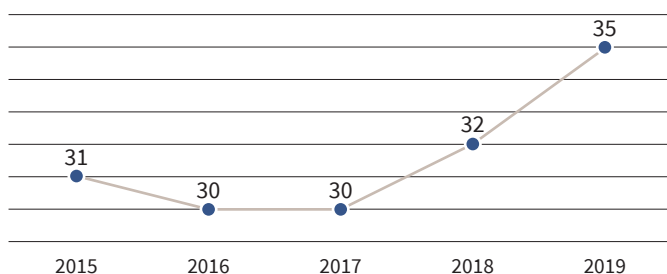
Apibendrinant atrodo, kad bent jau Europoje pandemijos laikais geriausia leidybos sėkmės formulė buvo atidarytų fizinių knygynų (su visais apribojimais, susijusiais su atsargumo priemonėmis) ir internetinių knygų parduotuvių bei elektroninių knygų prenumeratos ar prekybos paslaugų derinys. Svarbiu knygų rinkos elementu išlieka fiziniai knygynai. Kai kurie tyrimai rodo (Goetz, Herold, Klotz, & Schäfer, 2020), kad mažėjantis fizinių knygynų skaičius lemia ir bendrą knygų pardavimų mažėjimą.

Kai uždaromas vietinis fizinis knygynas, nemaža dalis vartotojų nepereina į internetinį knygyną ar nepradedą skaityti elektroninių knygų, o tiesiog apskritai pradeda skaityti mažiau knygų, geriau rinkdamiesi kitas laisvalaikio pramogas. Tai rodo, kad internetiniai knygynai nėra visavertis fizinių knygynų pakaitalas. Taip pat fizinių knygynų uždarymas labiau veikia grožinių knygų pardavimus – tame pačiame tyrime teigiama, kad, uždarius fizinį knygyną, grožinių knygų pardavimai sumažėja du kartus daugiau nei negrožinių knygų.

Knygų leidybos statistika Lietuvoje

Mažmeninė knygų prekyba specializuotose parduotuvėse Lietuvoje po truputį didėjo nuo 2017 metų (1 pav.) ir 2019 metais sudarė 34,9 mln. eurų (Lietuvos statistikos departamentas, 2019). 2020 metų duomenų dar neturime, tačiau menkai tikėtina, kad pardavimai būtų išlikę tokie patys.

1 pav. Knygų mažmeninė prekyba specializuotose parduotuvėse Lietuvoje, mln. € (Lietuvos statistikos departamentas)

Remiantis Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos nuo 2004 metų rengiamu leidėjų katalogu¹, 2020 m. gruodžio

1 www.ibiblioteka.lt/libis-portal/publisher-public-list

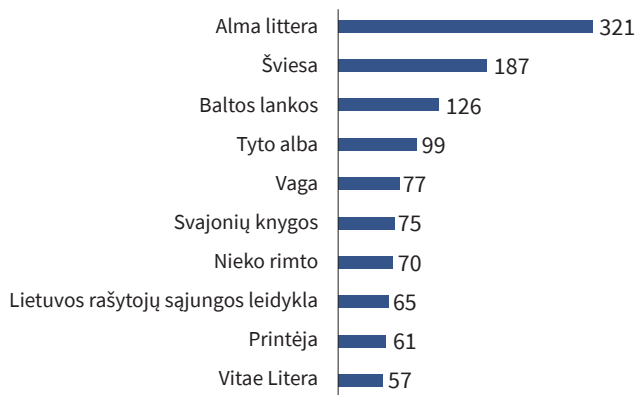
dieną jame buvo užsiregistravę 3 205 leidėjai – leidyklos, poligrafijos įmonės, įvairios organizacijos, mokslo įstaigos ir autoriai-leidėjai (individualūs asmenys), išleidę bent vieną spausdintą ar elektroninę knygą, serialinį leidinį (laikraštį ar žurnalą), muzikos ar kitokių leidinių ir užsiregistravę ISBN, ISMN, ISSN Lietuvos agentūroje. Nemažai jų yra atsitiktiniai, susiklosčius aplinkybėms išleidę vieną kitą leidinį, dar kiti – jau neveikiantys ar nelaikantys savęs leidėjais.

Taip pat Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (LNB) kasmet skelbia statistinę informaciją apie publikuotus dokumentus, kuri iš dalies atspindi leidybos apimtis Lietuvoje. Šioje statistinėje ataskaitoje (Markevičienė & Tamulynienė, 2020) nurodoma, kad 2019 metais buvo 554 leidėjai, kurie per tuos metus pristatė privalomuosius egzempliorius LNB. Į šį skaičių nepatenka leidėjai, kurie nepristatė spausdintų knygų privalomųjų egzempliorių, ir leidėjai, kurie leido knygas tik elektroniniu formatu. Atrodo, kad LNB neapskaito nei elektroninių knygų leidėjų, nei pačių elektroninių knygų: ataskaitoje nurodoma, kad 2019 metais buvo gauta 3 479-ių pavadinimų privalomieji spausdintų knygų egzemplioriai, nors 2019 metais Lietuvoje publikuotoms knygoms išduota 5 010 ISBN numerių. Iš kur atsiranda toks skirtumas – nepaaiškinta, tik galime spėti, kad dėl nepristatytų spausdintų knygų privalomųjų egzempliorių ir išleistų elektroninių knygų (kurių LNB neapskaito arba neteikia duomenų). Tad realus 2019 metais išleistų knygų (ir spausdintų, ir elektroninių) skirtingų pavadinimų skaičius galėtų būti tarp 3 479 ir 5 010. Tikslaus skaičiaus nustatyti neįmanoma, nes neaišku, kiek pavadinimų spausdintų knygų leidėjai nepristatė, neaišku, kiek pavadinimų knygų turi ir spausdintą, ir elektroninę formą (tokiu atveju yra registruojami du atskiri ISBN, nors knyga ta pati, skiriasi tik jos forma), nežinoma,

kiek knygų yra išleista be ISBN. Lietuvoje veikiančios ir leidėjams atstovaujanti trys asociacijos (Lietuvos leidėjų asociacija, Lietuvos mažų ir vidutinių leidėjų asociacija ir Lietuvos akademinė leidyklų asociacija) tiksliai ir susistemintai duomenų apie savo narių išleistus knygų kiekius neturi ir / ar neskelbia.

Nėra tikslus ir toje pačioje LNB ataskaitoje pateiktas daugiausiai knygų išleidusių Lietuvos leidėjų sąrašas (2 pav.). Jis apima tik tuos leidėjus, kurie *pristatė spausdintų knygų privalomuosius egzempliorius*. Išleistos elektroninės knygos bei spausdintos knygos, kurių privalomieji egzemplioriai nebuvo pristatyti LNB, į šią statistiką nepateko. Todėl šį sąrašą tiksliau būtų įvardyti kaip leidėjų, pristatusių daugiausiai spausdintų knygų privalomųjų egzempliorių 2019 metais, dešimtuką.

2 pav. Leidėjai, pristatę daugiausiai spausdintų knygų privalomųjų egzempliorių 2019 metais. Iš „Lietuvos leidybos statistika 2019“, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2020.

Anot Lietuvos leidėjų asociacijos ataskaitos (Lietuvos leidėjų asociacija, 2017), tik 65 leidėjai 2015 m. išleido daugiau nei

10 pavadinimų knygų. Lietuvos leidėjų asociacija 2020 metais vienijo 47 narius, pridėję Lietuvos mažų ir vidutinių leidėjų asociacijos narius ir nepriklausomus leidėjus, šalyje galime suskaičiuoti apie 80 veikiančių leidėjų.

Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas buvo įvertinti pirmosios COVID-19 pandemijos bangos bei karantino pasekmes leidybai Lietuvoje. Tyrimo objektas – veikiančios knygų leidyklos Lietuvoje. Tyrimo respondentams (leidyklų vadovams) išsiuntėme du klausimynų rinkinius. Pirmojoje apklausoje respondentų klausėme apie numatomą karantino poveikį jų verslui iki 2020 m. gegužės 1 d., o antrojoje – iki rugpjūčio 1 d. Pirmoji apklausa vyko 2020 m. gegužės 15–29 d., antroji – 2020 m. rugpjūčio 15–29 d.

Klausimynai buvo išsiųsti padedant Lietuvos leidėjų asociacijai. Į respondentų sąrašą įtraukėme Lietuvos leidėjų, Lietuvos mažų ir vidutinių leidėjų bei Lietuvos akademinė leidyklų asociacijų narius bei nepriklausomus leidėjus, taip buvo sukurtas bendras 79 respondentų (aktyvių leidėjų) sąrašas, kuriems ir buvo išsiųsti abu klausimynai. Praėjus savaitei nuo klausimynų išsiuntimo, respondentams buvo dar kartą el. paštu primenama apie prašymą juos užpildyti. Į pirmąjį klausimyną gavome 38 atsakymus, į antrąjį – 39 atsakymus.

Klausimynas buvo sudarytas iš penkių pagrindinių klausimų: keturi iš jų buvo skirti visų knygų, elektroninių knygų, garsinių knygų pardavimams bei tiesioginiams pardavimams bibliotekoms, o penktasis klausimas buvo susijęs su darbuotojų kaita ir padėtimi

leidykloje COVID-19 pandemijos pirmosios bangos laikotarpiu. Taip pat buvo pridėti dešimt papildomų klausimų apie knygų rinkos struktūrą, leidyklas, kad būtų galima geriau suprasti Lietuvos leidybos rinką (darbuotojų skaičius, apyvarta, leidybos segmentas, internetiniai pardavimai, tiesioginiai pardavimai bibliotekoms). Paskutiniai du klausimai buvo susiję su nacionalinėmis ir tarptautinėmis subsidijomis. Prie antrosios apklausos pridėjome du klausimus apie likusių 2020 metų bei 2021 metų leidybos planus. Visi šie klausimai buvo uždarojo tipo, su pasirenkamais atsakymų variantais, išskyrus paskutinį klausimą apie COVID-19 pandemijos poveikį būsimoms leidybos strategijoms.

Apklausa buvo parengta naudojant „Google Forms“ įrankį, klausimai buvo lietuvių kalba. Duomenims vizualizuoti, statistiniams reikšmingumams skaičiuoti panaudotas SPSS statistinės analizės įrankis.

Respondentų statistika

Visą darbo dieną (etatu) dirbančių darbuotojų skaičius. Lietuvoje vyrauja leidyklos, turinčios iki 10 etatinių darbuotojų: 23 (iš 38 atsakiusių, arba 61 proc.) respondentai atsakė, kad jų leidyklose yra mažiau kaip 10 darbuotojų, šeši atsakė, kad jie yra vieninteliai etatinis darbuotojas, dar septyni turėjo nuo 10 iki 30 darbuotojų, du – nuo 30 iki 100.

Leidyklų apyvarta. Respondentų buvo paprašyta nurodyti jų metinę apyvartą (pajamas). Daugiausia (16 iš 38, arba apie 42 proc.) buvo respondentų, kurių metinės pajamos nesiekė 50 tūkst. eurų. Šešių respondentų apyvarta buvo nuo 50 iki 100 tūkst. eurų, 11 – nuo 100 iki 500 tūkst., trijų – nuo 500 tūkst. iki 1 mln. eurų ir dviejų – nuo 1 iki 5 mln. eurų.

Leidžiamų knygų kategorijos (asortimentas). Beveik pusė respondentų (17 iš 38, apie 45 proc.) atsakė, kad laiko save universaliais leidėjais ir leidžia įvairių žanrų knygas. Kas ketvirtas (10 iš 38) nurodė besispecializuojantys suaugusiųjų negrožinės literatūros leidyboje, penki – vaikų, keturi – mokyklinių vadovėlių ir du – suaugusiųjų grožinės literatūros leidyboje.

Pardavimai internetu. Pusė respondentų (19 iš 38 atsakiusių, 50 proc.) atsakė, kad iš knygų pardavimo internetu jie gauna iki 30 proc. pajamų. Keturi atsakė, kad iš pardavimų internetu gauna nuo 30 iki 50 proc. pajamų, septyni – 50–70 proc. pajamų, trys – daugiau kaip 70 proc. ir dar penki atsakė, kad jie savo knygų internetu neplatina. Tokie duomenys rodo, kad kas ketvirtas (10 iš 38) Lietuvos leidėjas gauna daugiau nei 50 proc. pajamų iš pardavimų internetu.

Pajamos iš elektroninių knygų. Net 23 respondentai (apie 61 proc.) atsakė, kad jie nepardavinėja elektroninių knygų. Keturi respondentai atsakė, kad iš elektroninių knygų pardavimo jie gauna 1–5 proc. pajamų, dar keturi – 5–10 proc. ir vienas – daugiau nei 10 proc.

Pajamos iš garsinių knygų. Didžioji dauguma (34 iš 38 atsakiusių, apie 90 proc.) Lietuvos leidėjų neleidžia garsinių knygų. Du iš garsinių knygų gauna iki 1 proc. pajamų, vienas – 5–10 proc. ir dar vienas – daugiau kaip 10 proc.

Tiesioginis pardavimas bibliotekoms. Apie trečdalis (12 iš 38 atsakiusių, apie 32 proc.) Lietuvos leidėjų nepardavinėja tiesiogiai bibliotekoms. 17 gauna mažiau kaip 5 proc. pajamų iš tiesioginių pardavimų bibliotekoms, penki – 5–10 proc., du – 10–20 proc. ir dar du – daugiau nei 50 proc.

Nacionalinės ir tarptautinės subsidijos. Tik kiek mažiau nei trečdalis (11 iš 38 atsakiusių, apie 29 proc.) Lietuvos leidėjų atsakė negaunantys jokių nacionalinių subsidijų. Šeši leidėjai atsakė, kad

jų gaunamos nacionalinės subsidijos sudaro daugiau kaip 40 proc. nuo visų jų pajamų, keturi – 20–40 proc., penki – 10–20 proc., trys – 5–10 proc. ir devyni nurodė, kad gaunamos nacionalinės subsidijos sudaro iki 5 proc. jų pajamų.

Du trečdaliai (24 iš 38 atsakiusiųjų, apie 63 proc.) Lietuvos leidėjų negauna jokių tarptautinių subsidijų. Trys nurodė, kad jų gaunamos tarptautinės subsidijos sudaro 10–20 proc. nuo visų jų pajamų, vienas – 5–10 proc. ir dešimt – mažiau nei 5 proc. nuo jų pajamų.

Apibendrintai:

- du trečdaliai Lietuvos leidėjų turi mažiau kaip 10 etatinių darbuotojų;
- dviejų trečdalių leidėjų metinė apyvarta siekia iki 100 tūkst. eurų;
- pusė leidyklų save laiko universaliais leidėjais ir leidžia įvairių žanrų knygas;
- ketvirtis Lietuvos leidėjų gauna daugiau nei 50 proc. pajamų iš pardavimo internetu;
- du trečdaliai Lietuvos leidėjų visai nepardavinėja elektroninių knygų, likę gauna vidutiniškai apie 5 proc. nuo pajamų;
- dauguma (apie 90 proc.) Lietuvos leidėjų visai neleidžia garsinių knygų;
- du trečdaliai Lietuvos leidėjų pardavinėja tiesiogiai bibliotekoms ir iš jų du trečdaliai taip gauna iki 5 proc. pajamų;
- du trečdaliai Lietuvos leidėjų gauna nacionalines subsidijas ir iš jų dviem trečdaliams jos sudaro daugiau kaip 20 proc. nuo visų pajamų.

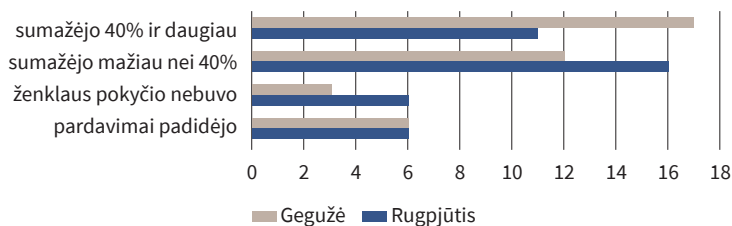
COVID-19 pandemijos pirmosios bangos įtaka leidybai

Visų knygų pardavimai. Atsakydami į klausimą, kaip pasikeitė visų knygų pardavimai COVID-19 pandemijos karantino suvaržymų metu 2020 metais (palyginti su pardavimais pernai tuo pačiu periodu), nedidelė dalis – šeši respondentai, arba apie 16 proc. atsakiusių respondentų (tiek gegužės, tiek rugpjūčio mėnesiais) nurodė, kad pardavimai netgi padidėjo. Dar trys (apie 8 proc.) respondentai gegužės mėnesį ir jau šeši (apie 16 proc.) rugpjūčio mėnesį nurodė, kad ženklus pardavimų pokyčio nebuvo.

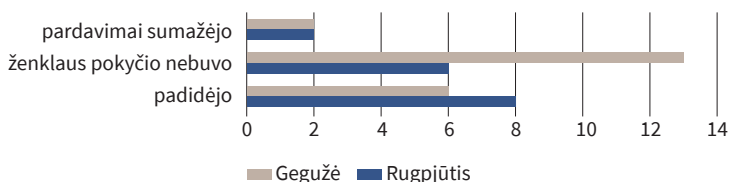
Visgi didžioji dalis (daugiau kaip du trečdaliai) respondentų nurodė, kad leidyklos patyrė ženklų pardavimų kritimą per pirmąją COVID-19 pandemijos bangą. Tiesa, reikia pastebėti, kad nors skirtumai ir nebuvo statistiškai reikšmingi, pajamų kritimas didesnis buvo gegužės mėnesį, o rugpjūčio mėnesį kiek sumažėjo (3 pav.). 12 (apie 32 proc.) respondentų gegužės mėnesį ir 16 (apie 41 proc.) rugpjūčio mėnesį nurodė, kad jų pardavimai sumažėjo iki 40 proc., palyginti su tuo laikotarpiu praeitais metais. 17 (apie 45 proc.) respondentų gegužės mėnesį ir 11 (apie 28 proc.) rugpjūčio mėnesį nurodė, kad jų pardavimai sumažėjo daugiau nei 40 proc.

Taip pat verta pastebėti, kad leidyklos, turinčios mažiau nei 10 nuolatinių darbuotojų, patyrė mažesnę pajamų kritimą nei didesnę darbuotojų skaičių turinčios leidyklos.

3 pav. Kaip pasikeitė visų knygų pardavimai pandemijos suvaržymų metu (lyginant su pardavimais pernai tuo pačiu periodu) 2020 metais?

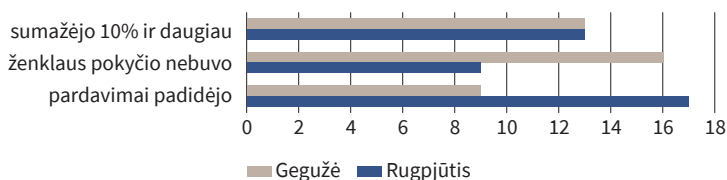
Elektroninių knygų pardavimai. Tik mažiau kaip pusė Lietuvos leidėjų nurodė, kad leidžia elektronines knygas, o kiti atsakė, kad jie neleidžia elektroninių knygų. Ir nors pajamos iš elektroninių knygų santykinai nedidelės (iki 10 proc. nuo visų pajamų), karantino laikotarpiu, skirtingai nei bendrosios pajamos, jos augo (4 pav.). Pusė leidėjų (8 iš 16), kurie leidžia elektronines knygas, rugpjūčio mėnesį teigė, kad pajamos iš jų padidėjo, kai gegužės mėnesį taip teigė tik kiek mažiau nei trečdalis (6 iš 21).

4 pav. Kaip pasikeitė elektroninių knygų pardavimai pandemijos suvaržymų metu (lyginant su pardavimais pernai tuo pačiu periodu) 2020 metais?

Garsinių knygų pardavimai. Garsines knygas Lietuvoje leidžiantys nurodė vos šeši leidėjai. Keturi iš jų atsakė, kad ženklus pardavimų pokyčio neįvyko, likę du – kad pardavimai padidėjo apie 40 proc.

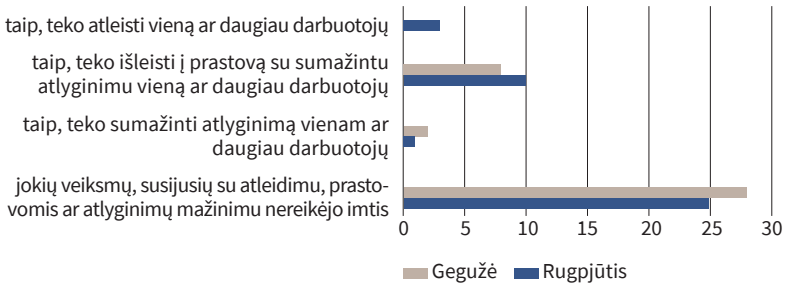
Knygų pardavimai bibliotekoms. Tiek gegužės, tiek rugpjūčio mėnesiais apie 35 proc. respondentų atsakė, kad pardavimai bibliotekoms sumažėjo (5 pav.). Likusioji dalis, apie du trečdalius leidėjų, pajuto pardavimų padidėjimą: gegužės mėnesį padidėjimą juto tik apie 24 proc. leidėjų (likę 41 proc. teigė ženklus pokyčio nepajutę), o rugpjūčio mėnesį situacija pasikeitė – jau apie 44 proc. leidėjų teigė pajutę padidėjusius pardavimus bibliotekoms, tik 23 proc. atsakė, kad padidėjimo nepajuto.

5 pav. Kaip pasikeitė knygų pardavimai bibliotekoms pandemijos suvaržymų metu (lyginant su pardavimais pernai tuo pačiu periodu) 2020 metais?

Nuolatiniai leidyklų darbuotojai. Apie trys ketvirtadaliai (28 iš 38, arba apie 74 proc.) respondentų atsakė, kad gegužės mėnesį jiems jokių veiksmų, susijusių su darbuotojų atleidimu, prastovomis ar atlyginimų mažinimu, nereikėjo imtis (6 pav.), rugpjūtį taip atsakusiųjų sumažėjo iki 64 proc. (25 iš 39). Kad teko išleisti į prastovą su sumažintu atlyginimu vieną ar daugiau darbuotojų, gegužės mėnesį atsakė aštuoni respondentai (apie 21 proc.), o rugpjūtį

tokių atvejų skaičius padidėjo iki dešimties (26 proc.). Gegužės mėnesį nei vienas respondentas nenurodė, kad teko atleisti vieną ar daugiau darbuotojų, o rugpjūčio mėnesį tokių atvejų jau buvo trys.

6 pav. Ar teko imtis veiksmų, susijusių su nuolatinais darbuotojais?

Rugpjūtį matome statiškai reikšmingus pasikeitimus, susijusius su nuolatinių darbuotojų situacija, palyginti su gegužės mėnesiu – daugiau respondentų atsakė, kad teko išleisti į prastovą su sumažintu atlyginimu vieną ar daugiau darbuotojų arba net atleisti.

Leidybos planai. Pirmosios apklausos metu, gegužės mėnesį, respondentai buvo paklausti, kaip jų nuomone, karantinas paveiks leidybos planus. Atsakydami į klausimą leidėjai dažniausiai minėjo ketinimus atsargiau įvertinti tai, ką ketina publikuoti, galvojo, kad, ko gero, išleis mažiau naujų pavadinimų knygų, nei buvo suplanavę, bei ketino leisti daugiau garsinių knygų ir labiau telktis į internetinę prekybą ir rinkodarą.

Rugpjūčio mėnesį leidėjai buvo nusiteikę kiek optimistiškiau. Beveik pusė respondentų (19 iš 39) buvo tikri, kad jie išleis visas naujas knygas, kaip ir ketino, kita dalis (19 iš 39) planavo išleisti

iki 20 proc. mažiau, nei buvo planuota 2020 metams, ir vienas respondentas planavo išleisti šiek tiek daugiau knygų, nei planavo.

Paklausti apie 2021 metų planus, beveik ketvirtis respondentų (9 iš 39) buvo tikri, kad kitais metais jie išleis daugiau knygų nei 2020 metais, didžioji dalis (20 iš 39) tikėjosi, kad išleidžiamų knygų skaičius 2021 metais išliks panašus, ir kas ketvirtas (10 iš 39) atsakė, kad kitais metais planuoja išleisti mažesnę knygų skaičių.

Apibendrinimas

Kalbant apie vidutinio Lietuvos leidėjo charakteristiką, surinkti duomenys rodo, kad iš maždaug 80-ies leidybos rinkoje veikiančių ir save laikančių leidėjais daugiau nei trys ketvirtadaliai yra mažos leidyklos, turinčios iki dešimties nuolatinį darbuotojų, o apie penktadalį jų sudaro vieno asmens leidyklos. Beveik pusė Lietuvos leidyklų metinė apyvarta nesiekia 50 tūkst. eurų, apie pusė leidyklų save laiko universaliais leidėjais ir leidžia įvairių žanrų knygas, o didžiausias specializacijos segmentas yra suaugusiųjų negrožinės literatūros leidyba, kuriai save priskyrė kas ketvirtas leidėjas. Kas antra leidykla iš knygų pardavimo internetu gauna iki 30 proc. pajamų, likusios – ir dar daugiau, tačiau kas septinta leidykla internetu savo knygų apskritai neplatina. Elektronines knygas leidžia ir pardavinėja kiek daugiau nei trečdalis Lietuvos leidyklų ir iš jų gauna iki 10 proc. pajamų. Leidžiančių garsines knygas dar mažiau – vos kas dešimtas leidėjas yra išleidęs garsinių knygų. Du trečdaliai Lietuvos leidėjų atsakė, kad jie gauna įvairias nacionalines subsidijas, kurios neretai (kas trečiam gaunančiam subsidijas) sudaro ženkliai (20–40 proc.) dalį nuo jų visų pajamų.

Iki 2020 m. gegužės pradžios dėl COVID-19 pandemijos įvestas karantinas ir jo suvaržymai – knygynų ir kitų fizinių pardavimo vietų uždarymai arba apribojimai turėjo dideles pasekmes

Lietuvos leidėjams. Apie du trečdaliai apklaustų leidėjų patyrė ženklų bendrą knygų pardavimų sumažėjimą (iki 70 proc.). Tačiau reikia pažymėti, kad maždaug šeštadalis leidėjų tuo metu sugebėjo pardavimus nedaug (iki 20 proc.), bet padidinti.

Duomenų analizė parodė, kad atsparesni karantino sąlygomis pasirodė mažesni leidėjai (turintys iki 10 nuolatinių darbuotojų) bei leidėjai, kurie leidžia elektronines ir garsines knygas. Dauguma leidėjų, kurie leidžia elektronines knygas, nurodė, kad elektroninių knygų pardavimai augo arba bent nemažėjo. Pardavimai bibliotekoms ėmė didėti jau pasibaigus pirmajai COVID-19 pandemijos bangai, rugpjūčio mėnesį. Situacija su leidyklų darbuotojais 2020 m. pradžioje dar buvo santykinai patenkinama, tačiau rugpjūčio mėnesį pablogėjo – atsirado daugiau atleisčių ir prastovose esančių darbuotojų. Nepaisant to, 2020 m. rugpjūčio mėnesį leidėjai vis dar buvo nusiteikę sąlygiškai optimistiškai ir tikėjosi, kad išleidžiamų knygų skaičius 2021 metais išliks panašus kaip 2020 metais.

Lygindami situaciją Lietuvoje su kai kuriomis kitomis (Slovėnija, Slovakija, Islandija) mažų kalbų šalimis (Kovač & Gudinavičius, 2020), matome, kad per pirmąją COVID-19 pandemijos bangą pasekmės Lietuvos leidybos rinkai buvo mažesnės nei paminėtose panašaus dydžio Europos valstybėse. Tarp šių keturių šalių tik Lietuvoje ir Islandijoje, nors ir nedaug, bet buvo leidėjų, kurie sugebėjo padidinti pardavimus. Jose, nors ir nedidelę, tačiau teigiamą įtaką padarė elektroninių knygų leidyba. Taip pat šiose dviejose šalyse knygų pardavimai internetu ir elektroninių knygų prekyba buvo sąlygiškai didesni nei Slovėnijoje ir Slovakijoje, COVID-19 karantino pasekmės buvo kiek mažesnės nei Slovakijos ir Slovėnijos, kur leidyklos labiau pasitiki tradiciniais knygų formatais ir pardavimo kanalais. Taip pat Lietuva buvo vienintelė šalis iš anksčiau

paminėtų keturių mažų kalbų šalių, kurioje padidėjo pardavimai bibliotekoms, nes beveik kas ketvirtas leidėjas deklaravo pardavimų padidėjimą. Tai, ko gero, galima paaiškinti tuo, kad Lietuvos vyriausybė reagavo į COVID-19 uždarymą padidindama bibliotekų finansavimą – buvo skirta papildomai 1,7 mln. eurų savivaldybių viešosioms bibliotekoms jų fondų komplektavimui – knygoms ir kitiems spaudiniams įsigyti. Už šias lėšas šalies viešosios bibliotekos įsigijo per 182 tūkst. vienetų knygų ir kitų dokumentų.

Kultūros sričiai, nukentėjusiai nuo COVID-19 protrūkio, pagal Ekonomikos skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių planą iš viso Lietuvoje skirta daugiau kaip 30 mln. eurų. Šiam planui įgyvendinti Lietuvos kultūros tarybai paskirta 16,6 mln. eurų. Pridėjus daugiau nei 5 mln. eurų iš perskirstytų Kultūros rėmimo fondo lėšų ir 750 tūkst. eurų, gautų iš tuščios laikmenos mokesčio, pandemijos pasekmėms kultūros srityje mažinti Lietuvos kultūros taryba paskirstė beveik 22 mln. eurų (Voxart.lt, 2020). Daugiau kaip 0,5 mln. eurų buvo skirta Lietuvos kultūros tarybos kultūros programai „Literatūros sritis: kultūros ir meno organizacijų naujų produktų ir (ar) paslaugų kūrimas“ finansuoti (ši programa finansavo 49 leidybinius projektus).

Nors tyrimo rezultatai rodo, kad gali būti koreliacija tarp knygų rinkos skaitmeninimo ir rinkos veiklos karantino suvaržymo metu, kol kas trūksta duomenų, kad būtų galima patvirtinti ar atmesti tokią hipotezę. Aiškesnių atsakymų, kaip stipriai ir tvariai COVID-19 pandemija stumia knygų rinką skaitmeninimo link, greičiausiai pateiks antroji pandemijos banga, kuri kaip tik ir prasideda šios tyrimo ataskaitos rašymo metu, 2020 m. gruodžio mėnesį.

Literatūra

- Agoramoorthy, G., Hsu, M. J., & Shieh, P. (2020). Queries on the COVID-19 quick publishing ethics. *Bioethics*, 34(6), 633–634. <https://doi.org/10.1111/bioe.12772>
- Anderson, P. (2020). China's Book Retail Market: Down 9.29 Percent in First Half of 2020. Retrieved from Publishing Perspectives website: <https://publishingperspectives.com/2020/07/china-book-retail-market-down-9-29-percent-in-first-half-of-2020-covid19/>
- Franklin, D. (2020). A global pandemic: publishing in the COVID-19 era and beyond. *Australian Journal of Forensic Sciences*, 52(4), 369–370. <https://doi.org/10.1080/00450618.2020.1774145>
- Goetz, G., Herold, D., Klotz, P.-A., & Schäfer, J. T. (2020). *The Substitutability between Brick-and-Mortar Stores and e-Commerce - The Case of Books*. Retrieved from Philipps-University Marburg, School of Business and Economics website: <http://hdl.handle.net/10419/216651>
- Horbach, S. P. J. M. (2020). Pandemic Publishing: Medical journals drastically speed up their publication process for Covid-19. *BioRxiv*, 2020.04.18.045963. <https://doi.org/10.1101/2020.04.18.045963>
- International Publishers Association. (2020a). African Publishing during the COVID-19 Pandemic. Retrieved from IPA in Conversation with ... website: <https://www.internationalpublishers.org/copyright-news-blog/990-african-publishing-during-the-covid-19-pandemic>

- International Publishers Association. (2020b). Publishing in China during the COVID-19 Pandemic. Retrieved from IPA in Conversation with ... website: <https://www.internationalpublishers.org/copyright-news-blog/1006-publishing-in-china-during-the-covid-19-pandemic>
- International Publishers Association. (2020c). Publishing in the USA during the COVID-19 Pandemic. Retrieved from IPA in Conversation with ... website: https://www.internationalpublishers.org/images/aa-content/other-ipa-events/other-ipa-events-2020/IPA-in-conversation-with/IPA_interview_series-_Maria_Pallante.pdf
- Kovač, M., & Gudiniavičius, A. (2020). Publishing under COVID-19 in Small Book Markets: An Interim Report. *Knygotyra*, 75, 12–16. <https://doi.org/https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2020.75.71>
- Lietuvos leidėjų asociacija. (2017). *Knygų leidybos sektoriaus vystymasis Lietuvoje. Apžvalga*. Retrieved from <http://www.kulturostyrimai.lt/metai/2017-metai/knygu-leidybos-sektoriaus-vystymasis-lietuvoje/>
- Lietuvos statistikos departamentas. (2019). Oficialiosios statistikos portalas. Retrieved from <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=a51ec163-82fo-459e-92eb-8535057cb2ec#/>
- Markevičienė, R., & Tamulynienė, L. (2020). *Lietuvos leidybos statistika 2019*. Retrieved from https://www.lnb.lt/media/public/leidiniai/elektroniniai/lietuvos-leidybos-statistika/Leidybos_statistika_2019.pdf
- Palayew, A., Norgaard, O., Safreed-Harmon, K., Andersen, T. H., Rasmussen, L. N., & Lazarus, J. V. (2020). Pandemic publishing poses a new COVID-19 challenge. *Nature Human Behaviour*, 4(7), 666–669. <https://doi.org/10.1038/s41562-020-0911-0>

- Panda, S. (2020). Publishing in the time of pandemic: Editorial policy of a dermatology journal during COVID-19. *Indian Journal of Dermatology, Venereology and Leprology*, 86(4), 337. https://doi.org/10.4103/ijdv.IJDVL_704_20
- The Business Research Company. (2020). *Book Publishers Global Market Report 2020-30: COVID-19 Impact and Recovery*. Retrieved from <https://www.researchandmarkets.com/reports/5022380/book-publishers-global-market-report-2020-30>
- The Lancet Global Health. (2020). Publishing in the time of COVID-19. *The Lancet Global Health*, 8(7), e860. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(20\)30260-6](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(20)30260-6)
- Turrin, E., & FEP Secretariat. (2020). *Consequences Of The COVID-19 Crisis On The Book Market*. Retrieved from <http://europeanwriterscouncil.eu/fep-report-covid-booksector/>
- Voxart.lt. (2020). Kultūros ministerija: mažinant koronaviruso pasekmes, sektoriui jau skirta per 30 mln. eurų. Retrieved from Voxart. It website: <https://www.voxart.lt/kulturos-ministerija-mazinant-koronaviruso-pasekmes-sektoriui-jau-skirta-per-30-mln-euru/>

Tyrimas apie knygų leidybą Lietuvoje COVID-19 pandemijos pradžioje pagrįstas dviejų apklausų duomenimis, kurios buvo atliktos Lietuvos leidyklose 2020 m. gegužės ir rugpjūčio mėnesiais. Tyrimo ataskaitoje analizuojama, kaip leidėjai reagavo į COVID-19 krizę, koks buvo poveikis knygų pardavimams, kaip leidėjai prisitaikė prie pasikeitusių aplinkybių. Tyrimas atskleidė, kad dėl COVID-19 karantino suvaržymų sumažėjo spausdintų knygų pardavimas, o elektroninių ir garsinių knygų pardavimai šiek tiek padidėjo. Tačiau šis skaitmeninių pardavimų padidėjimas negalėjo kompensuoti bendrų knygų rinkos pardavimų rezultatų ir daugumos Lietuvos leidėjų pajamos sumažėjo ženkliai.

